

Predavanje i prezentaciju pripremio:
prof. dr Stevo Popović
stevop@ucg.ac.me

NASTAVNA JEDINICA: Sport, etnička pripadnost i rasizam

DRUŠTVENI ODNOSI U SPORTU

➤ Multikulturalizam

- Crna Gora je **multikulturalno društvo**.
- Vjekovima se na prostoru današnje Crne Gore nalazila **raskrznica velikih religija**, kao i kraljevstava i carstava.
- Tako je danas, **etnička struktura stanovništva Crne Gore**, prema popisu iz 2011. godine oslikana na sledeći način: 44,98% stanovništva su etnički Crnogorci, 28.73% su Srbi, 8,65% su Bošnjaci, a 4,91% su Albanci itd.

➤ Multikulturalizam

- Veoma je zanimljivo **uporediti ove podatke sa rezultatima popisa iz 1981. godine** kada se isto stanovništvo koje živi na istom području izjasnilo na sljedeći način: 68.54% su bili etnički Crnogorci, 3.32% ih se izjasnilo Srbima, dok „Bosanci“ u tom periodu nisu ni postojali kao kategorija i kategorisani su u skladu sa njihovom religijom, odnosno „Muslimani“.

➤ Multikulturalizam

- Međutim, ove razlike **nisu posljedica nekih velikih migracija**, kao što to izgleda na prvi pogled već predstavljaju rezultat ideoloških osjećanja jednog broja građana Crne Gore, koji su promijenili svoje uvjerenje u teškom i turbulentnom periodu sa početka posljednje decenije XX vijeka.
- Stoga, važno je za ovu studiju da se istakne da **većina stanovništva Crne Gore ima isto etničko porijeklo** a varijacije njihovih nacionalnih pripadnosti su rezultat ideoloških koncepata i njihovih vjerskih osjećaja.

➤ Multikulturalizam

- Dakle, kada grupa ljudi dijeli genetsku pozadinu i živi u istim uslovima tj. posjeduje zajedničke i osobene elemente kulture, zatim ima jedinstven ekonomski sistem, jednako pravo na državljanstvo, posjeduje osjećanje solidarnosti koje proizilazi iz zajedničkog iskustva i zauzima zajedničku teritoriju, **može se smatrati jednom nacijom.**
- Stoga bi sve građane tj. državljane koji žive u Crnoj Gori trebalo smatrati **multikulturalnim Crnogorcima.**

➤ Multikulturalizam

- Idealno, **multikulturalizam** podrazumijeva priznavanje kulturne raznolikosti bez upotrebe vrijednosti jedne kulture za određivanje vrijednosti druge.
- Ovaj nivo tolerancije i posljedičnog odsustva etnocentričke perspektive je teško ostvariti, i praksa i organizacija sporta je samo jedna oblast kulture koja je daleko od idealne.

➤ Multikulturalizam

- Međutim, ideološka određenost je veoma značajan kamen spoticanja u crnogorskom društvu a **sport bi trebalo da predstavlja jedan od bitnih sredstava** koja bi trebalo iskoristiti u realizaciji stvaranja crnogorskog nacionalnost identiteta na osnovama modernih nacionalista.
- Proučavanje nacionalizma je **prožeto korišćenjem različitih termina** da se opiše sličan ili identičan koncept.

➤ Multikulturalizam

- Kellas (1998) je podijelio studije koje su proučavale nacionalizam na dva glavna pravca, prije svega na **instiktivne** i na **kontekstualne**.
- Cronin (1999) ih svrstava u **primordijalizam**, **etatizam**, **politički mitologizam** i **modernizam**.
- Smith (2001) ih dijeli u **perenijalizam**, **primordijalizam**, **etnosimbolizam** i **modernizam**.

➤ Multikulturalizam

- Svaki od navedenih pravaca može biti široko kategorisan, a **savremeni autori** se slažu da postoje **etnički** i **modernistički** pravac u proučavanju nacionalizma (Kelly, 2007).
- Razlike koje se pojavljuju između ova dva pravca se temelje na pogledima koji se razlikuju u odnosu **na „dan postanka“ nacija.**

➤ Multikulturalizam

- **Etnički nacionalisti** vjeruju da su **nacije** postojale i prije posljednjih decenija **XXVIII vijeka**.
- **Moderni nacionalisti** prepoznaju **nacije** kao tvorevinu **XVIII i XIX vijeka** (Hastings, 1997).
- Stoga, veoma je bitno za crnogorske prilike odrediti se da li **prihvatiti jedan ili drugi koncept**.

➤ Multikulturalizam

- **Etnički nacionalizam nudi opciju da crnogorsku naciju sačinjavaju isključivo etnički Crnogorci**, kojih prema popisu iz 2011. godine nema preko 50% (Monstat, 2011),
- **Moderni nacionalizam veže nacionalnu pripadnost za državljanstvo i u tom slučaju bi crnogorsku naciju sačinjavali svi građani tj. državljani Crne Gore.**
- Na taj način se može mnogo brže **doseći evropski nacionalni identitet.**

» Multikulturalizam

- Trebalo bi naglasiti da su **sport i nacionalni identitet snažno povezani kroz cijelu istoriju** čovječanstva, najviše iz razloga što sportisti od iskona, bilo da su u pojedinačnoj konkurenciji ili da su dio nacionalnih sportskih timova, predstavljali određenu grupu ljudi okupljenih oko istog cilja ili iste ideje.
- Samim tim, oni su predstavljali pripadnike određene nacije koju **veže osjećaj nacionalnog ponosa** koji zajednički njeguju (Bogdanov, 2011).

➤ Multikulturalizam

- Dakle, nije pogrešno tvrditi da je sport veoma dobro pozicioniran kada je razvoj nacionalnog identiteta i nacionalnog ponosa u pitanju, a najviše iz razloga što postoje čvrsti dokazi u naučnoj literaturi da uspjeh nacionalnih sportskih timova, ali i organizacije velikih sportskih događaja, kao što su svjetska i kontinentalna takmičenja, mogu doprinijeti povećanju samopoštovanja i nacionalnog ponosa (Dauncey, & Hare, 1999; Gavin, 2007; Karkatsoulis, Michalopoulos, & Moustakatou, 2005).

➤ Multikulturalizam

- Sa druge strane, veoma je bitno naglasiti da je **pogrešno zaključiti da bi svi članovi određenog društva trebalo da eksploatišu sport kao sredstvo za izgradnju svog nacionalnog identiteta**, kao i da bi svi članovi određenog društva trebalo da se osjećaju ponosno u situacijama kada njihovi nacionalni timovi postižu značajne sportske uspjehe.
- Dakle, više je nego jasno da je **sport, vjerovatno samo jedan od brojnih faktora** koji može da utiče na nacionalni identitet ali i, kao takvoga izuzetno ga je značajno adekvatno istražiti.

➤ Rasizam

- Istorijski, **rasu su koristili naučnici i etnolozi u pokušajima da kategorizuju ljude na osnovu fizičke pojave i drugih urođenih karakteristika.**
- Biološke teorije na kojima su razne teorije o rasi bazirane u 19. vijeku **u velikoj mjeri su odbačene** (iako se, notorno, rasne razlike u inteligenciji i dalje istražuju), posebno jer su te teorije korišćene da se opravda ropstvo i eksploatacija crnih ljudi od strane bijelaca.

Rasizam

- Kako je kasnije istaknuto, **biološka objašnjenja sportskih performansa se i dalje formiraju**, i predmet su sociološke kritike.
- **Koncept rasizma se koristi za društva u kojima je jedna „rasna“ grupa u položaju dominacije nad drugom.**
- Rasizam predstavlja ideju koja racionalizuje i opravdava različite socijalne **prakse koje propagiraju nejednaku raspodjelu moći između rasnih grupa.**

Rasizam

- U osnovi, rasizam = predrasuda + moć.
- Postoje dokazi o rasizmu u praksi i organizaciji sporta.
- Tri nezavisne dimenzije rasizma su vrijedne identifikovanja:
  - strukturalna;
  - institucionalna;
  - individualna.

➤ Rasizam

- **Strukturalna dimenzija rasizma**
- **Ekonomska i socijalna diskriminacija** npr. crnih ljudi je sadržana u strukturi društva, kako je dokazano u zapošljavanju, domaćinstvu i obrazovanju.
- **U Britaniji**, populacija imigranata je regrutovana u poslijeratvnom ekonomskom periodu **da bi se izašlo na kraj sa nedostatkom radne snage** primarno u proizvodnom sektoru, što je za posljedicu imalo niske plate, socijalne uslove itd.

Rasizam

- Danas, 35% ljudi iz Bangladeša je nezaposleno, 11.8% Indijaca i 19% crnih Karibijaca, u poređenju sa samo 10% bijelaca.
- **Institucionalna dimenzija rasizma**
- Institucije podržavaju pravila i/ili procedure i prakse koje funkcionišu na načine koji propagiraju diskriminaciju npr. crnih ljudi.

Rasizam

- **Individualna dimenzija rasizma**
- **Aktivnosti i stavovi pojedinaca** prema npr. crnim ljudima podržavaju i šire socijalne probleme diskriminacije.
- Primjeri otvorenog rasizma na ovom individualnom nivou uključuju **rasistički podsmijeh sa fudbalskih tribina**, neke česte pretpostavke o prirodnim sportskim prednostima nekih rasnih grupa itd.

➤ Rasizam

- Individulani rasizam **može, takođe biti tih ili neizražen:** uzete zdravo za gotovo zdravorazumske pretpostavke o atributima grupa na osnovu rase.
- **Iako se mali broj ljudi deklariše kao „rasisti“, postoji preko 140.000 rasno-motivisanih napada u Velikoj Britaniji svake godine.**

➤ Rasizam

- Neko bi opravdano mogao tvrditi da je **sport** (za razliku od mnogih profesija kao što su umjetnost i zakon) **jedan od par elemenata kulture koji je dostupan etničkim manjinama**, pružajući im put za napredno socijalno kretanje.
- U ispitivanju izvršenom oktobra 1992 od strane „**Nedeljnog žurnala**“ – novina namenjenih Britanskim crnim i Azijatskim zajednicama.
- Ovo ispitivanje **daje listu 20 najbogatijih crnih ljudi u Britaniji**.

➤ Rasizam

- Ističe da su 6 od prvih 11 sportisti (ne žene!) i da su ti svi sportisti Afro-Karibijci ne Južni Azijati, što ukazuje na razliku u poziciji sporta unutar njihovih odgovarajućih kultura.
- Prihvaćena bez kritika, ova lista može reći da rasizam nije važno pitanje i da ne postoji pretjerana potreba za anti-rasističkim strategijama ili pozitivnim aktivnostima!

➤ Rasizam

- Postoji mnogo crnih ljudi u sportovima kao što su fudbal, boks i atletika koji govore da je **sport jedna od par oblasti socijalnog života oslobođena rasizma.**
- **Da li je tako?**
- Rezultati ispitivanja govore da su crni ljudi, i muškarci i žene, **nedovoljno predstavljeni u mnogim sportovima** (npr. golf, tenis, plivanje, spoljne aktivnosti) **ali previše predstavljeni u drugim sportovima** (npr. atletika, košarka, muški fudbal).

Rasizam

- Na primjer, Afro-Karibijci čine samo 1.6% ukupne populacije u Velikoj Britaniji ali 7.7.% (i raste) ukupnog broja profesionalnih fudbalera.
- Suprotno koliko crnih Britanskih muškaraca/žena igrača golfa ili tenisa, plivača, gimnastičara itd. možete identifikovati?
- Muškarci iz Južne Azije su previše predstavljeni u hokeju i badmintonu, ali premalo predstavljeni u fudbalu i ragbiju.

Rasizam

- **Ove činjenice potežu brojna pitanja.**
- **Zašto su šabloni uključenosti u sport nejednaki za razne sportove?**
- **Da li postoji nejednakost u pristupu za neke sportove?**
- **Da li su neke rasne grupe prirodno bolje/gore u različitim sportovima?**

➤ Rasizam

- Da li se objašnjenje za pretjerano ili nedovoljno predstavljanje mogu naći u okviru tri dimenzije rasizma koje su ranije identifikovane?
- U kojoj mjeri sportski organizatori, profesori i treneri saraduju sa, i stvarno promovišu, diskriminatorne politike?

➤ Rasizam

- Rasizam nije ograničen na otvoreno izražavanje rasističkih napada koji se vide, na primjer, na fudbalskim tribinama, ili u pežorativnim implikacijama komentara kao što su „crnje“, „crnčuge“ ili na dobro publikovanim stereotipima, od strane direktora fudbalskih klubova, već da su crnci vještiji igrači ali da su manje efektivni u blatu i kiši sjeverne klime!

➤ Rasizam

- **Glavni cilj istraživanja rasizma u sportu** (npr. Cashmore, 1982, 1991; Jarvie, 1990) je ispitivanje njegovih ideoloških i institucionalnih dimenzija; preciznije, kako rasni stereotipi sistematski „kanališu“ crnce, i kako sport služi za propagiranje i podsticanje rasne nejednakosti.
- **Sport može biti put za bolju socijalnu mobilnost**, ali samo za mali broj osoba!
- Fleming (1994) pregleda Nugent-ovo i King-ovo (1979) isticanje **procesa nastanka stereotipa**.

Rasizam

- On uključuje tri faze:
  - (1) **identifikaciju kategorije ljudi**, npr. crnaca, prodavaca nekretnina;
  - (2) **dodeljivanje osobina toj kategoriji**;
  - (3) **primjenu tih osobina na bilo koga i svakoga ko pripada toj kategoriji**.
- Ovaj proces je izrazito čist u odnosu na neka široko prihvaćena vjerovanja o prirodnoj prednosti Afro-Karibijaca u sportu u poređenju sa bijelcima.

➤ Rasizam

- Konvencionalna mudrost o **uspjehu crnaca u sportu je ukorijenjena u biologiji.**
- U suštini te „mudrosti“ je da se učinak crnaca (odn. Afro-Karibijaca) u sportu može **objasniti urođenim anatomskim, fiziološkim i psihološkim karakteristikama** koje im daju prirodnu prednost u nekim sportovima i nedostatak u drugim (npr. plivanju).
- Kako bi drugačije, na primjer, **80% Olimpijskih finalista u trci na 100 metara za muškarce tokom posljednjih 20 godina bili crnci?**

➤ Rasizam

- Koji je drugi razlog što nije bilo bijelih bokzerskih šampiona u teškoj kategoriji od Rocky-a Marciana?
- Koji je drugi razlog što jedva da ima koji crnac šampion u plivanju?
- Ova perspektivna „prirodne sposobnosti“ ima donekle moćnu podršku unutar hijerarhije mnogih upravnih organa u sportu i biološkom istraživanju, što Cashmore (1982) pokazuje svojom kritikom Kane-ovog (1971) objašnjenja uspjeha crnaca u sportu.

➤ Rasizam

- Kane daje **tri ključna argumenta za uspjeh crnaca**, naime fiziološki, psihološki i historijski.
- Fiziološki argument je da su **crnci genetski bolje opremljeni fizički i fiziološki za sport**.
- Coakley (1986) razrađuje ovo razmišljanje pregledom brojnih sličnih studija koje su imale sljedeće zaključke:

➤ Rasizam

- (1) tijela crnaca se proporcionalno razlikuju od tijela belaca.
- Imaju duže noge i ruke, kraće trupove, manje tjelesne masti, vitkije kukove, više tetiva a manje mišića, drugačiju strukturu pete, šire kosti podkoljenice, vitkije mišiće podkoljenice, veći raspon ruku, i više mišićnih vlakana potrebnih za brzinu i snagu a manje onih potrebnih za izdržljivost;

➤ Rasizam

- (2) **tijela crnaca funkcionišu drugačije od tijela belaca.**
- Ona brže sazrijevaju, imaju manji kapacitet pluća, imaju veću vjerovatnoću da budu hiper visoki, efikasnije emitiju toplotu, lakše se hlade pri hladnijoj klimi, i imaju superiorne ritmičke sposobnosti.

➤ Rasizam

- Čak je i savez nacionalnih profesora u Britaniji prihvatio ovu konačnu tačku tvrdeći da crni učenici imaju „prirodan ritam“ koji im omogućava da ostvare neki uspjeh u umjetnosti i sportu (Canington, 1983).
- Psihološki argument je da su crnci bolji od bijelaca u borbi sa stresom, da imaju veći kapacitet za opuštanje i ostaju „psihički rasterećeni“ pod takmičarskim pritiskom.
- Treći, istorijski, argument je ono što bismo mi nazvali perspektivom „opstanka fizički najjačih“.

➤ Rasizam

- Afro-Karibijci i crnci iz Sjeverne Amerike morali su **da prežive ropstvo** u uslovima koji su bili tako strašni da su samo najjači preživjeli.
- Stoga, **faktori kao što su moć, brzina i agilnost su razvijeni u „genetskom bazenu“ ove rasne grupe.**
- **Ljudi Azijskog porijekla nisu tako „vidljivi“ u Britanskom sportu kao bijelci ili Afro-Karibijci, i nedovoljno su predstavljeni u većini sportova sa, možda izuzetkom kriketa, hokeja i badmintona.**

➤ Rasizam

- Kao kod ljudi Afro-Karibskog porijekla, rasizam na individualnom i institucionalnom nivou je očigledan u sportskom učešću Južnih Azijata.
- Na individualnom nivou postoje dokazi da Južni Azijati trpe rasističke napade u školama, sportskim klubovima, i čak pri gledanju sporta (Williams, 1994).
- Na institucionalnom nivou, Fleming (1990, 1994) pregleda dokaze o stereotipskim pretpostavkama o Južnim Azijatima u školama u smislu da su „akademci ali nisu zainteresovani za sport“.

➤ Rasizam

- Obično, **Azijati se smatraju nezainteresovanim**, ili slabim za, **kontaktne sportove**, zbog nedostatka snage i loše koordinacije.
- Ovo je **posebno očigledno u stavu prema Azijskim devojkama** koje, po pretpostavkama, nisu socijalizovane u aktivnostima sportskih igara od malih nogu, koje preuzimaju veće odgovornosti kod kuće u domaćinstvu i koje su pozitivno obeshrabrene da učestvuju u sportovima koji se suprotstavljaju ponašnju koje odgovara njihovom polu a koje je kulturološko propisano.

➤ Rasizam

- **Ishod ovog negativnog stereotipa** je da su, kao što su Afro-Karibijci podstaknuti na sport, Južni Azijati efektivno izazvani van, barem nekih, sportova.
- Pored toga, **pretpostavke o sportskim sklonostima Azijata** (npr. ne vole plivanje ili ragbi, ali vole kriket i badminton) rezultuju onim što Fleming naziva „učaurivanjem“ u nekim sportovima i udaljavanjem od drugih u školskih rasporedima.

➤ Rasizam

- Iz etnografskih podataka, Fleming (1994) takođe ističe da je ovo pogubno stereotipsko razmišljanje, podstaknuto **odsustvom sportskih uzora**, reprodukovano od strane Južnih Azijata koji su postali žrtve sopstvenih mitova.
- Prvi korak u izazivanju stereotipske karakterizacije Južnih Azijata i sporta je prepoznavanje različitosti ljudi koji su kolektivno nazvani „Južnim Azijatima“.

➤ Rasizam

- Ova apelacija prikriva razlike u jeziku, kulturi, religiji, socijalnoj mobilnosti, stavovima prema polnim ulogama i, najočiglednije, nacionalnosti; naime Indijski, Pakistanski, Bangladeši i Istočno Afrički (primarno Kenijci) Azijati.
- Ova raznovrsnost je priznata u nedavnom projektu Sportskog Savjeta, koji je prijavio Carroll (1993), koji je za cilj imao **istraživanje odnosa između etničke pripadnosti, kulture i učešća u sportu.**

➤ Rasizam

- **Ispitivane grupe su bili** Afrikanci, Bangladešani, Karibijci, Kinezi, Istočno Afrički Azijati, Indijci, Pakistanci i uporedna grupa bijelaca u široj oblasti Manchester-a.
- Neki od nalaza bili su:
  - (1) **skoro 50% Bangladešana, Afrikanaca i Pakistanca i preko trećine Indijskih žena,** nema nikakvu sportsku ili fizičku rekreaciju;

➤ Rasizam

(2) **Kinezi i bijeli Britanci su najaktivniji, a Pakistanci i Bangladešani najmanje aktivni u sportu;**

(3) **za većinu grupa, žene su prihvatile kućne odgovornosti kao fokus svojih života na način na koji muškarci to nisu uradili, čime su ograničile količinu slobodnog vremena;**

(4) **muško/ženska razlika u učestvovanju je veća za Muslimane, Induse i Sikse nego za Hrišćane i ateiste;**

➤ Rasizam

(5) **postoji inter-etnička razlika u sportskim sklonostima**, ali generalno vodećim timskim sportovima i spoljnim aktivnostima nedostaje popularnost (sa izuzetkom košarke za Afro-Karibijce i kriketa za tri Južno Azijske grupe);

(6) **90% svih prijateljskih odnosa** (u sportskim grupama ili u drugim slučajevima) su između ljudi iste etničke pripadnosti; i

(7) **etnička pripadnost, religija i pol kombinovano utiču značajno na sportsko učešće.**

➤ Rasizam

- **Veliki dio ovoga potvrđen je od strane Fleming-a (1994), koji identifikuje sljedeće etno-kulturalne faktore kao kritične za razumijevanje Južnih Azijata i učešća u sportovima:**

(1) religija, i sekte unutar religije;

(2) klase, mobilnost i kaste;

(3) porodica (struktura, veličina i odnosi);

Rasizam

(4) porijeklo (nacionalno, regionalno, gradsko/ruralno);

(5) imigracija (mesto, vreme, razlog);

(6) jezička grupa;

(7) generacija (i stepen akulturacije); i

(8) pol i rodbinske mreže.

➤ Rasizam

- Carroll (1993) je ukazao da je **većina prijateljstava** u njegovoj istraživanoj populaciji bilo između ljudi iz iste etničke grupe.
- **Ovo se izrodilo u sportske timove** koji su predstavljali lokalne zajednice i šablone upotrebe lokalnih sportskih i rekreativnih centara.
- Kao i sa svakom diskriminatorskom praksom koja **promoviše socijalne nejednakosti**, kritike mora da prati formulacija politike i inicijativa namijenjenih ublaženju socijalne nejednakosti kao što su:

Rasizam

- (1) izjednačavanje prilika i pristupa sportskom učešću, treniranju, administraciji;
- (2) borba protiv stereotipskog razmišljanja o Južno Azijskim ljudima među trenerima i administratorima;
- (3) istraživanje sportskih potreba svih crnih i Južno Azijskih ljudi, muškaraca i žena, mladih i starih; i
- (4) promovisanje sporta među organizacijama / zajednicama crnaca i Južnih Azijata.

➤ Adekvatna literatura

- Nabrojane internet prezentacije su korisne kao polazne osnove za prikupljanje naprednih informacija vezanih za danas obrađenu problematiku:
  - Anderson, B. (1991). *Imagined Communities*. London: Verso.
  - Bairner, A. (2001). *Sport, nationalism and globalization: European and North American perspectives*. Albany, NY: State University of New York Press.
  - Bogdanov, D. (2011). *Influence of National Sport Team Identity on National Identity*. Unpublished Doctoral Dissertation. Tallahassee, FL: The Florida State University.
  - Kellas, J. (1998). *The politics of nationalism and ethnicity*. London: Macmillan.

Hvala na pažnji!

